

Budapestre vonatkozó újságcikk

Osztályozás

372.1

Szerző: (-a)

Cím: Tököli a tanulóknak

Hely

Idő

4939 u

Személy

Forrás:

Ujsap

Helvszám

Bzn

1939 VII. 16.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

TÖKÖLI A' TANULÓKNAK

Költözködik a Tökölianum

A Tökölianumot most már végképp elvesztettük. Nem marad itt belőle más, mint a Veres Pálné-utcában levő szép nagy, bizánci formákkal épült székháza s fenn a homlokzatán az a hosszukás ódon márványtábla régies metszésű felírásával:

TÖKÖLI A' TANULÓKNAK.

Ezt a márványtáblát száz évvel ezelőtt falazták annak az egyszerű, sárgára meszelt kétemeletes háznak a kapubejárója fölé s annak a régi háznak a helyén áll jó harminc esztendeje az alapítványnak mostani palotaszerű épülete. Az öreg márványtábla betűiről, a magyar s mellette a cirill betűkről az arany rég lekopott már, a felírást az utca felől a legjobbszemű ember sem tudná már elolvasni. De a lélek, mely valaha kőbe vésette, emlékében még él és felmelegíti az öregek szívét.

Ki volt Tököli Száva?

Tököli Száva vagy mint életében magyarosan emlegették: Tököli Sebő, a Tökölianum megalapítója, a régi Magyarország nemes alakjai közé tartozott. Nevét a legendák aranyzárai szőtték körül. Jókai így írt róla 1861-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémia Toldy Ferenc és Podmaniczky Frigyes báró társaságában küldötte Ujvidékre, hol a Matica Srbszka Tököli születésének századik évfordulóját ünnepelte s meghívta az emléknepre az Akadémiát is, melynek vagyonát Tököli a maga alapítványával is igyekezett gyarapítani. Készült lemenni az ünnepre az Akadémiának még egy kiküldöttje: Eötvös József báró is. De megbetegedett s így látogatása a megjelent szerb és magyar urak őszinte fájdalomra elmaradt.

„E század első felében — mondotta Jókai az ünnepéről írt cikkében — egy tehetős szerb ur minden vagyonát nemzete holdogítására hagyományozta. Neve Tököli Sebő,

a néphagyomány szerint ivadéka szerbcséllen fejedelmünknek, kinek hamvai Iz-Nikmid temetőjében nyugosznak. Tököli Sebő alapítványából támadt a pesti szerb nővelde és a Matica Szerbszka irodalmi intézet; ezeknek köszöni első kézből a magyarországi szerb nép értelmisége fejlődését. Ugyane Tököli Sebő, ki egy magyar kivándorolt ivadéka, mint „bevándorló“ jött be egykor „édes hazájába“ s nem feledkezett meg a kötelességekről, melyek a hon irányában a „fogadott fiút“ is kötelezik; több hagyományai között a debreceni reformált tanodánál s a Magyar Tudományos Akadémiánál is örökité nevét alapítványában, ez utóbbinak kétezer pengő forintot hagyván. És hagyott mind a két vitézi testvérnépnek egy minden kincsnél drágább intést, amidőn azt mondá, hogy e két nemes népnek csak a mivelődésben szabad egymással versenyezni s magyarnak és szerbnek csak segélyre, de nem tusára nyujtani ki kezét.“

Mondott Tököli még egyet a magyar és a szerb nép egymással való kapcsolatáról, iktassuk ide azt is: „Egyetértés, szabadság és a nemzeti nyelv szeretete fűzze össze egymással a két nemzetet“.

A hű magyar

Ami Tököli származását illeti, a nagy mesemondó a néphagyományok forrásából merített, mikor Magyarország és Erdély egykori fejedelmében látta a nagy jóltevő ösét. Be kell látni, hogy a geneológiai tudománya ebben az esetben nem szolgál egészen biztos támaszpontokkal. Tököliiről magáról tudjuk, hogy Aradon született 1761 augusztus 17-én s életének jelentékeny részét Arad vármegyében töltötte. Ősei századokon át nagy szerepet játszottak a

magyarországi szerbseg, de a magyarság életében is. Már Mátyás király alatt harcoltak a török ellen és vérüket ontották Magyarország határainak védelmében. Altitól Popovics volt a családi nevük. Más forrás azt mondja valószínűnek, hogy Magyarországra Boszniából származott a család s eredetileg Tyukulia volt a neve, melyet az ősök családi fészkekre való emlékezésével vettek fel. Ó maga mindenesetre Tökölinek írta magát és szerb eredete és görög keleti szerb vallása mellett jó magyarnak vallotta magát, Ifjabb korában

inzurgens ezredes, az 1800-iki nemesi felkelésben az aradi ezred parancsnoka volt. Harminckilencéves korában állta ki a napoleoni háboru próbáját. Akkor már tul volt a felsőbb tanulmányokon, melyeknek alapjait szülővárosában, aztán Budán, Bécsben és Pesten rakta le és huszonnégyéves korában szerezte meg magyar jogtudományi doktorságát. Közszolgálatát vasmegeyi aljegyzőként Csanád megyében kezdette meg, huszontkilencéves korában mint nemesi képviselő vett részt s mint az ellenzék vezére játszott előkelő szerepet Karlócán, a hazia szerb nemzeti kongresszuson. Utóbb a magyar Kancelláriánál viselt hivatalt s mint hű magyar szerepelt az alkotmány védői közt az 1802-iki országgyűlésen. Magyar nőt is vett feleségül, Bezogh Amáliát s tőle származott egyetlen fia, az utolsó Tököli, ki Csanád vármegye alispánja, utóbb, 1883-ban adminisztrátora, 1837-ben főispánja volt. Csak két évvel élte tul atyját, ki az 1842-ik év szeptemberében szállt sírjába Aradon.

Életének koronáját a nagy alapítványival tette fel az apa, Tököli Száva. Magyar hazafias érzése és fajtájának szeretete sugallta végrendeletét s mondják, hogy öreg korában mindent meztagadott magától,

csak hogy minél több jóval lehessen hazája és hitsorsosai iránt. A hagyomány beszélt, hogy aradi Páva-utcai házában maga talpalta a cipőjét, de mikor meg kellett építeni az aradi görög keleti szerb templom tornyát, a magából aranyoztatta be a torony keresztjének tizakós köbtartalmu gombját.

„Kik Pesten a Tudományegyetemet látogatják“

Nevét mégis a nagy alapítványaiál örököltette meg. Két Tököli-alapítvány volt Magyarországon. Az egyik az ugynevezett nagy alapítványa, melynek vagyonát a háboru után *tíz-tizenötmillió* koronára tették. Ennek az alapítványnak egyharmadrészét Tököli 1842-ben kelt végrendeletével görög keleti szerb lelkészek nevelésére, egyharmadrészét görög keleti szerb ifjak katonai nevelésére, harmadik részét pedig az aradi egyházmegye papságának javára rendelte. A katonai alapítványt Bécsben kezelték. Ezt a hagyatékot külön gondnokság kezelte, melynek tagjai voltak, mint főgondnok, a karlócai patriárcha, mint gondnokok pedig a magyar államkormányzat megbízásából *Jovanovich* Pál nyugalmazott államtitkár és *Zákó* Milán volt főispán. Ezt a gondnokságot a trianoni békeszerződés után a szerb impérium megszüntette s minthogy az alapítvány vagyonát *Karlócán* őrizték, ezt a nagyobbik Tököli-hagyatékot már akkor elveszítettnek lehetett tekinteni.

Másképp állt a dolog Tökölínek ország-szerte inkább ismert másik alapítványával, a *pesti Tököli-alapítvánnyal*. Százegy évvel ezelőtt Tököli ezt az intézetet szegény és

tehetséges görög keleti szerb fiúk számára alapította, *kik Pesten a tudományegyetemet látogatják*. Az alapítvány eleinte a letett százezer forint tőkéből, két pesti házból, egy kisebb aradmegyei földbirtokból, tehát összesen mintegy kétszázezer pengő forint értékéből állott, de vagyona a mult század végén már félmillió forintra emelkedett. Az alapítványi vagyon 1838-tól 1877-ig Tököli megbízásából az ujvidéki *Matica Szerbszki* nevű irodalmi társulat vezette és kezelte, de 1877-ben *Trefort* Ágoston vallás-és közoktatásügyi miniszter elvonta tőle a vagyon kezelését s az akkor 300.000 forintnyi alapítványi tőke kezelését az állami központi pénztárra bízta, az intézetre való felügyelést pedig átadta a pesti görög keleti hitközségnek, mely ez időtől fogva 1920 novemberéig külön felügyelőbizottság s egy igazgató által igazgatta az intézetet.

Nem iskola volt a Tököliánum, most sem az, hanem a pesti egyetemen bölcsészeti, orvosi, vagy jogi, utóbb a József-műegyetemen mérnöki pályára készülő szerb ajku görögkeleti ifjak táp- és segélyintézete, melynek célja volt, képesíteni tanulmányaik folytatására az anyagiok nélkül szűkölködő szegényeket. A bennlakó növendéket az alapítványtól szabadlakáson és fizetésen kívül fejenként és havonként 30 pengőforintot, a koronaszámítás behozatala óta 60 koronát kaptak élelmezésre. Amiből külön szakácsot tartottak az intézetben és sorrend szerint egy-egy növendék vett részt a piaci bevásárlásban. Nem láttak szükségét. Tököli könyvtárról is gondoskodott saját könyvtárát is az intézetnek ajándékozta a növendékek és a *Matica* közös használatára. Ugyanakkor ő, hogy a magyar és szerb nemzet testvéries egyetértésének —

melyet mindig szíven viselt — tényekkel is kifejezést adjon, a Magyar Tudományos Akadémia számára tett alapítványán kívül *Debrecenben* a kollégiumi ifjuság kebelében alakítandó dalárda alapítványaként ezer pengőforintot rendelt. *Debrecenben Szabassz* napján — január 14—26-án, ha jól tudjuk, most is minden évben fölelevenítik a nemeslelkű és hazafias alapító emléket.

A Tököliánum sorsfordulata

Mult vasárnap ment hurré, hogy a Tököliánumot most már végképpen Jugoszláviába költöztetik át s egyelőre állítólag Ujvidéken akarják felállítani, később pedig *Belgrádba* költöztetik. Ennek a küszöbön álló változásnak előkészítésére, a hiradás szerint, jugoszláv bizottság tárgyal *Budapestben*. Felmerül a kérdés: milyen megoldást fognak választani? Mert a probléma nem egyszerű. A trianoni békeszerződés 249-ik cikkének hatodik bekezdése így rendelkezik:

„A volt magyar királyságban ennek a királyságnak állampolgárai részére alapított vagy létesített mindennemű hagyományt, adományt, ösztöndíjat és alapítványt, amennyiben azok Magyarország területén vannak, Magyarország annak a szövetséges és társult hatalomnak, *amelynek az illető személyek állampolgárai, vagy amelynek állampolgáraivá lesznek*, a jelen szerződés vagy a jelenlegi ügyek rendezésére irányuló szerződések alapján, abban az állapotban fogja rendelkezésére bocsátani, amelyben ezek az alapítvá-

nyok 1914. évi július 28-án voltak, tekintetbe véve az alapítvány céljaira teljesített szabályszerű fizetéseket.“

Ennek a békeparagrafusnak alapján támasztotta igényét Románia a *Gozdsu*, és Jugoszlávia a Tököli-alapítványra s ennek alapján állt elő most a Tököliánum ügyének végleges elintézése. Tizennyolc évvel ezelőtt, 1921-ben, amikor a kérdés gyakorlati lebonyolítása először került szóba, *Jovanovich* Pál, a Tököli-hagyaték gondnokainak egyike, kinek állásánál fogva módja volt mélyen betekinteni az alapítványok kezelésébe és igazi rendeltetésébe, azt a fel fogást vallotta, hogy a *Tököliánum* alapítványát nem lehet elvenni Magyarországtól, még a trianoni szerződés alapján sem. Tököli, bár nem láthatta előre a jövőt, mely 1920-ban elkövetkezett, maga gondoskodott róla, alapítólevelében, hogy a budapesti Tököliánum örök időre magyar alapítvány maradjon. Az intézményt — így szólt — egyenesen a *budapesti egyetem mellé szervezte*, azzal a rendeltetéssel, hogy az internátusába felveendő magyar- és horvátországi születésű görög-keleti szerb ifjak a pesti egyetemen *magyar tudományos szeltemben* neveltessenek.

Az internátusban Trianon évében körülbelül husz ifju lakott, egyrésztük a megkisebbitett Magyarországból, másik részük az akkor már elszakított területekről.

Hozzá tartozott a számadás is, hogy a Tököliánum fennállásának hetvenedik évéig *vagy hétszáz fut nevelt fel*, és *Ivics* Alexandra a szabadkai jogegyetem tanára mondta két évvel ezelőtt egy előadásában, *Szabadkán*, hogy „a mai szerb kultúra neves munkásai közül igen sokan a Tököliánumból kerültek ki és a vajdasági intelligencia színe-java a Tököliánumban nevelkedett.“

Tíz növendéke van most is az intézetnek

Most pedig tegyük hozzá az eddig elmondottakhoz, hogy a Tököliánum mindmáig is tartotta magát az alapítólevélnek imént említett rendelkezéséhez, mindenesetre, úgy ítélve meg a felvételhez kötött feltételeket, hogy az intézet neveltjei közé csakis a régi Magyarország területén született ifjakat vett fel. *Az intézetnek most is tíz neveltje van. Ezek közül hét a mostani Magyarországból, három pedig, az elszakított területről valók.*

A most folyó vagy talán már lezárt budapesti tárgyaláson mindenesetre szóba került a mostani tíz növendék sorsa és az a kérdés is, hogy ha a Tököliánum csakugyan elköltözik Budapestről, *mi történik a felvételükre számot tartó magyarországi görög-keleti szerb ifjakkal.* Mert Tököli alapítólevele, az intézményt, mint említettük, kifejezetten a *Budapesti* egyetem mellé szervezte.